

Anna Bilon*

COMMUNITY ART JAKO ELEMENT EDUKACJI OBYWATELSKIEJ I KULTURALNEJ W HOLANDII

Wprowadzenie

Społeczeństwo holenderskie, podobnie jak i inne społeczeństwa, w których dominuje kultura negocjacji i konsensusu¹, jest społeczeństwem, w którym aktywność obywatelska jego członków odgrywa ogromną rolę. Świadczy o tym zarówno najwyższy wśród krajów europejskich wskaźnik włączenia instytucji prywatnych w zapewnianie usług publicznych², jak i niezwykle rozbudowany szeroko rozumiany sektor aktywności pozarządowej i społecznej. O jego „rozmiarze” może świadczyć także choćby mnogość używanych w Holandii określeń na aktywność obywatelską, takich jak:

- „PI” (nid. hol. *particulier initiatief*) – prywatne inicjatywy obywateli, niepodejmowane przez rząd; termin ten obejmuje większość instytucji non-profit oraz instytucji biznesowych;
- „inicjatywy społeczne” (nid. hol. *maatschappelijk middenveld*) – wszystkie inicjatywy i organizacje pomiędzy rządem a obywatelami, w tym czasem także uniwersytety, stowarzyszenia, organizacje hobbystyczne itd.; termin ten oznacza „wertikalny” podział pomiędzy obywatelem, instytucjami a państwem i tradycyjnie odnosił się do społeczeństwa filarowego, w którym to interesy poszczególnych filarów reprezentowane były w rządzie przez określone organizacje do tego wyznaczone; po defilaryzacji jest coraz częściej zastępowany jest przez termin „społeczeństwo obywatelskie”;
- „sektor g&g” (nid. hol. *gesubsidieerde en gepremieerde sector*) – subsydiowane przez rząd instytucje, które zostają wyznaczone do realizacji jakichś zadań publicznych;
- „sektor społeczny” (ang. *collective sector*) – odnosi się do sposobu finansowania instytucji i oznacza instytucje, które są finansowane z podatków oraz składek ubezpieczeniowych;

* Anna Bilon, dr – Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Zamiejscowy w Kłodzku, e-mail: anna.bilon@dsw.edu.pl

¹ Zob. G. Hofstede, H.J. Hofstede, *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie Umysłu*, Warszawa 2007.

² European Job Mobility Laboratory, *Partnerships among Employment Services*, Alpha-metrics 2011.

- „czwarty sektor” – nazwa ta odnosi się do wszystkich instytucji/organizacji zajmujących się realizacją zadań innych niż handlowe, niezależnie od tego, czy są one rządowe czy pozarządowe;
- organizacje pozarządowe (ang. *non-governmental organizations*) – termin ten w Holandii używany jest raczej do określenia aktywności non-profit o międzynarodowym charakterze³.

Przedstawiłam to rozróżnienie, by ukazać nie tylko sposób analiz sektora aktywności społecznej Holendrów, ale także, by zwrócić uwagę na to, że w społeczeństwie tym aktywni obywatele pełnią funkcję partnera instytucji rządowych. Dotyczy to nie tylko instytucji usług publicznych, ale także działalności artystycznej, o czym piszę w dalszej części tekstu. Do tej działalności artystycznej można zaliczyć *community art*, której poświęcony jest niniejszy artykuł.

W artykule dokonam próby interpretacji aktywności społecznej, jaką jest *community art*, jako elementu edukacji wspólnotowej (obywatelskiej). Interpretacja ta, jak sądzę, jest możliwa ze względu na główne założenia zarówno holenderskiej edukacji obywatelskiej/wspólnotowej, jak i edukacji kulturalnej oraz specyfiki *community art*. Już u ich podstaw, jak piszę dalej, leży założenie wspólnotowości i aktywności społecznej. Postaram się wskazać zarówno perspektywę organizacyjną, jak i perspektywę działania społecznego, przy czym, między innymi za Anthonym Giddensem, zakładam, że pomiędzy zasadami organizacyjnymi a działaniami społecznymi zachodzi relacja o charakterze dialektycznym i oba te aspekty praktyk społecznych są ze sobą zwrotnie powiązane⁴.

Zanim jednak przystąpię do analiz, zaznaczę, że poprzez *community art* będę rozumieć „sztukę tworzoną **ze społecznością, dla społeczności i przez społeczność** współpracującą (lub nie) z jednym lub kilkoma artystami”⁵ oraz jako „możliwość uczenia się”⁶ (ang. *learning opportunity*). Wskażę również, że moje refleksje są oparte na analizach treści literatury przedmiotu, stron internetowych i rozmowach (wywiadach swobodnych) prowadzonych z artystami jednej z organizacji społecznej organizującej *community art* w Amsterdamie (i całej Europie, ponieważ organizacja ta prowadzi warsztaty teatralne w wielu krajach Europy i Azji). Rozpocznę od krótkiego przedstawienia roli i podstawowych założeń edukacji wspólnotowej/obywatelskiej oraz edukacji kulturalnej w Holandii, wskazując tym samym wspomnianą organizacyjną perspektywę *community art* jako edukacji obywatelskiej.

³ A. Burger, P. Dekker, *The Nonprofit Sector in the Netherlands*, Den Haag 2001, s. 3-5.

⁴ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Poznań 2003.

⁵ I. Braak-van Kasteel, *The role of community art projects within and without the school curriculum*, „Diversity, Communication and Coexistence. Special Issue” 2011, s. 55-74.

⁶ *Ibidem*, s. 56.

Edukacja obywatelska – akcentowanie „wspólnotowości” w praktyce

Edukacja obywatelska/wspólnotowa w Holandii odgrywa istotną rolę, mimo że wciąż jest realizowana w tak zwanej ścieżce międzyprzedmiotowej. Obecnie zakłada się, że kompetencje obywatelskie możemy dzielić na kompetencje związane z takimi obszarami (dziedzinami), jak:

- 1) obszar społeczno-kulturalny – uczniowie/studenci powinni nabyć umiejętność aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, umiejętność integracji w społeczeństwie wielokulturowym;
- 2) obszar polityki – uczniowie/studenci powinni aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym kraju, umieć się krytycznie odnosić do koncepcji i programów politycznych;
- 3) obszar ekonomiczny – uczniowie/studenci powinni zdobyć umiejętność odnalezienia się na rynku pracy, nie tylko holenderskim, lecz także europejskim⁷.

Jak zatem widać, w Holandii koncepcja „dobrego obywatela” zakłada jego zdolność do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym. Słowo „aktywne” nabiera w tym kraju szerokiego znaczenia i wskazuje, że obywatel ten współtworzy życie społeczno-kulturalne.

Wyjaśnienia, jak sądzę, wymaga również to, że w Holandii edukacja obywatelska odbywa się między innymi poprzez wspólne/wspólnotowe uczenie się (ang. *collective learning*), będące w swej istocie uczeniem się zarówno „z” innymi, jak i „od” innych⁸. Stąd też zamiennie stosuję oba te pojęcia, mimo że mam świadomość ich nieco odmiennych znaczeń. Ponadto, pomimo że angielski zwrot *collective learning* można tłumaczyć również jako społeczne (lub zbiorowe) uczenie się, uważam, że w przypadku edukacji obywatelskiej zwrot ten jest bardziej związany z uczeniem się właśnie wspólnotowym: „do wspólnoty”, „poprzez wspólnotę” i „we wspólnocie”.

Jak podają Kariene Mittendorff i inni za Ikujiro Nonaką i Hirotaką Takeuchim, *collective learning* wymaga istnienia „społeczności interakcji” (ang. *community of interaction*) i w swej istocie polega na czterech rodzajach przekształceń wiedzy (i umiejętności):

1. wiedzy milczącej (jednych uczestników – przyp. A.B.) w wiedzę milczącą (innych uczestników – przyp. A.B.) – proces zwany socjalizacją,
2. wiedzy milczącej w wiedzę wyrażoną – proces zwany uzewnętrznieniem (ang. *externalization*),

⁷ Zob. m.in. H. Dekker, *Citizenship conceptions and competencies in subject matter „Society” in the Dutch schools*, [w:] *Civic Education Across Countries: Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project*, red. J. Torney-Putra, J. Schwille, J. Amadeo, Amsterdam 1999; K. Pons, W. Huveneers, *Citizenship In Dutch VET & Higher Education*, Maastricht, s. 25-26, http://www.civicus.lt/databases/Literature%20review_Netherlands.pdf [dostęp: 17.09.2014] lub Eurydice, *Citizenship Education at School in Europe*, Belgium 2005.

⁸ K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.*, s. 13.

3. wiedzy wyrażonej w wiedzę wyrażoną – proces zwany wymianą,
4. wiedzy wyrażonej w wiedzę milczącą – proces zwany internalizacją⁹.

Tego rodzaju uczenie się, jak dalej podkreślają autorzy, należy odróżniać od „uczenia się w interakcjach społecznych”, ponieważ jego efektem powinno być rozwinięcie **wspólnej** i dzielonej przez wszystkich interpretacji i wspólnego zrozumienia zarówno procesu uczenia się, jak i jego wyników/efektów¹⁰. Sądzę, że te założenia można aplikować zarówno do edukacji obywatelskiej, jak i do *community art* rozumianej jako jeden z jej elementów. Podczas tworzenia *community art* niezbędne jest bowiem wytworzenie/rozwinięcie wspólnych sensów i ich świadomości. Podobnie, efektem edukacji obywatelskiej również powinna być pewna zbiorowa tożsamość i wytworzenie wspólnych sensów.

Edukacja kulturalna – akcentowanie „uczenia się” poprzez praktykę

Z kolei edukacja kulturalna (*cultural education*) i jej rola w szkolnych programach jest, jak podkreśla Folkert Haanstra, niejednoznaczna¹¹, pomimo że rząd holenderski podkreśla jej znaczenie w rozwoju zarówno indywidualnych jednostek (uczniów szkół podstawowych, średnich i studentów), jak i lokalnych społeczności i całego społeczeństwa holenderskiego, w tym w szczególności dbanie o jego tożsamość narodową i spójność społeczną¹². Ambivalencja, zdaniem autora, polega na tym, że po pierwsze, edukacja kulturalna jest (może być) traktowana instrumentalnie i nie stanowi autotelicznego celu, a po drugie, na tym, że kursom/przedmiotom z zakresu edukacji kulturalnej nie przypisuje się należnego im znaczenia¹³. Dokonując z jednej strony interpretacji tego rodzaju poglądów, polegającej na przyjęciu założenia, że edukacja kulturalna jest głęboko osadzona w kulturze danego społeczeństwa, ale z drugiej i pewnego uproszczenia, można by wskazać, że dominujący w kulturze holenderskiej pragmatyzm¹⁴, widoczny również w edukacji, ma co najmniej dwojakie znaczenie dla edukacji kulturalnej:

⁹ I. Nonaka, H. Takeuchi, *The Knowledge Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*, New York 1995 [za:] K. Mittendorff i in., *Communities of practice as stimulating forces for collective learning*, „Journal of Workplace Learning” 2006, vol. 18, no 5, s. 298-312, DOI 10.1108/13665620610674971.

¹⁰ K. Mittendorff *et al.*, *op. cit.*, s. 302.

¹¹ F. Haanstra, *Dutch studies of effects of arts education programs on school success*, „Studies in Art Education A Journal of Issues and Research” 2000, vol. 42 (1), s. 20-35.

¹² Kwestie narodowej tożsamości oraz spójności społecznej są ostatnimi laty w Holandii szczególnie podkreślane ze względu na rosnącą liczbę imigrantów zamieszkujących ten kraj oraz ich ekonomiczne usytuowanie i zagrożenie wykluczeniem społecznym.

¹³ F. Haanstra, *op. cit.*, s. 20.

¹⁴ Zob. np. T. Sandfort, *The Dutch Response to HIV: Pragmatism and Consensus*, London 1998.

1. Powoduje, że w Holandii zakłada się, iż edukacja kulturalna powinna się odbywać poprzez czynne działanie (tworzenie sztuki). Działanie to powinno się odbywać w ramach aktywności wolontarystycznej w różnych organizacjach. Dlatego większość form edukacji kulturalnej przybiera postać raczej artystycznych projektów niż formalnej struktury edukacyjnej. Dodatkowo, rząd holenderski kładzie ogromny nacisk na uczestnictwo w kulturze jako na formę edukacji kulturalnej, oferując liczne możliwości w zamierzeniu ułatwiające to uczestnictwo, takie jak na przykład tak zwany Młodzieżowy Paszport Kulturalny (nid. hol. *Cultureel Jongeren Paspoort*, CJP), uprawniający wszystkie osoby poniżej 30. roku życia do zniżek na bilety do teatru, kina, koncerty, płyty CD, czasopisma kulturalne itd. Ten rodzaj karty każda osoba może zakupić osobiście. Jej cena to 15 euro za rok. Inną formą zachęty do uczestnictwa w działaniach organizacji kulturalnych, uznawaną również za formę edukacji kulturalnej, jest tak zwana Karta Kultury, przeznaczona dla uczniów szkół średnich i częściowo opłacana przez rząd holenderski, a częściowo przez poszczególne szkoły. Jej idea jest podobna do idei Paszportu Kulturalnego. Ponadto uczniowie odwiedzają muzea, kina, teatry i opery w ramach kursów szkolnych¹⁵.

2. Edukacji kulturalnej przypisuje się głębokie znaczenie społeczne, takie jak na przykład wyrównywanie szans edukacyjnych i przeciwdziałanie nierównościom społecznym, przy czym nacisk kładziony na wcześniej wymienione działania praktyczne i uczestnictwo w kulturze sprawiają, że edukacja kulturalna przybiera również postać animacji kulturalnej lokalnych społeczności, w szczególności tych, które uznaje się za „nieuprzywilejowane”, jak na przykład dzielnice miejskie zamieszkiwane przez mniejszości etniczne.

Rezultatem wymienionych kwestii jest szeroko rozbudowany w Holandii amatorski ruch artystyczny, w którym, jak podaje holenderski rząd, w 2012 roku uczestniczyło 7,3 miliona praktyków/artystów, stanowiących aż 48% holenderskiego społeczeństwa. Na dane te, jak sądzę, należy zwrócić szczególną uwagę ze względu na wielokulturowość społeczeństwa holenderskiego, które w 20% składa się z imigrantów. Prowadzone w Holandii badania wskazują bowiem, że imigranci gorzej integrują się z lokalnymi społecznościami. Być może również rzadziej uczestniczą w amatorskim ruchu artystycznym.

Cechą charakterystyczną tego ruchu jest, po pierwsze, to, że uczestniczą w nim ludzie w każdym wieku, a po drugie to, że 1/3 artystów-amatorów korzysta z rozmaitych form edukacji kulturalnej¹⁶. W Holandii istnieją na przykład różne organizacje

¹⁵ Netherlands. *Arts and cultural education*, <http://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=832> [dostęp: 18.10.2014].

¹⁶ Netherlands, *Amateur arts, cultural associations and civil initiatives*, <http://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=841> [dostęp: 18.10.2014].

pozarządowe, pomagające z jednej strony zarządzać na przykład amatorskimi teatrami i grupami muzycznymi, a z drugiej oferujące szkolenia i warsztaty w zakresie różnych form artystycznych¹⁷. Warto, jak sądzę, wspomnieć w tym miejscu, że holenderskie społeczeństwo doświadczyło w latach 1970-1985 ogromnego „boomu teatralnego w edukacji”, kiedy to teatry społeczne (ang. *community theatres*) wystawiły ponad 300 sztuk więcej niż 15 000 razy¹⁸. Boom ten był kolejnym przykładem gotowości Holendrów do zaangażowania w ogólnospołeczne ruchy artystyczne. Był też elementem *community art* i o tyle wart jest wspomnienia o nim, że pokazuje historyczne zakorzenienie *community art* w społeczeństwie.

Podsumowując zatem znaczenie i rolę edukacji kulturalnej w Holandii, podkreślę, że już u jej pragmatycznych założeń leży jej związek ze społecznością, aktywnością obywatelską i wspólnotowością. Być może to właśnie jest przyczyną relatywnie słabego nacisku na rozwój formalnej edukacji kulturalnej w obrębie szkolnictwa każdego poziomu. W edukację kulturalną bowiem niejako wpisane jest ogromne znaczenie uczenia się nieformalnego i pozaformalnego. Postrzegana jest jako proces kolektywnego/społecznego uczenia się. W tak skonstruowanej przestrzeni edukacji kulturalnej, w obrębie holenderskiej „kultury aktywności społeczno-kulturalnej” *community art*, jak podkreśla Ineke Braak-van Kasteel, „stanowi most pomiędzy możliwościami uczenia się w obrębie szkoły i poza nią; most pomiędzy kulturą szkoły i kulturą rodziny; most pomiędzy domem i światem zewnętrznym”¹⁹. Jest też, jak próbuję wskazać, mostem pomiędzy edukacją kulturalną i edukacją obywatelską. W tym kontekście, jak sądzę, warto podkreślić, że holenderskie *community art* stwarza możliwość uczenia się nie tylko uczniom/studentom, ale i całym lokalnym społecznościom. Warto zaznaczyć, że holenderskie *community art* ma swoje podwójne korzenie: jest inicjowane zarówno oddolnie (przykład takich działań opisuję w dalszej części artykułu), jak i odgórnie – przez instytucje kulturalne (np. biblioteki, teatry), instytucje samorządowe (np. poszczególne miasta), instytucje edukacyjne (np. uniwersytety) czy związki zawodowe (np. bibliotekarzy).

¹⁷ Zob. np. C-O Cultuur Ondernemen, http://www.cultuur-ondernemen.nl/onderzoeken/-/asset_publisher/GvN4/content/effectmeting-community-art;jsessionid=7C322F4C2BEB5F7E03F459AFFA1D39F7?redirect=http%3A%2F%2Fwww.cultuur-ondernemen.nl%2Fonderzoeken%3Bjsessionid%3D7C322F4C2BEB5F7E03F459AFFA1D39F7%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_GvN4%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D2 [dostęp: 10.12.2014].

¹⁸ E. van Erven, *Community Theatre. Global perspective*, London–New York 2001, s. 55-56.

¹⁹ I. Braak-van Kasteel, *op. cit.*, s. 55.

Community art – edukacja obywatelska i kulturalna poprzez działania praktyczne

Przejdę teraz do interpretacji działań jednej z organizacji holenderskich (stowarzyszenia), w obrębie aktywności której znajduje się również inicjowanie *community art*. Członków tej organizacji spotkałam niejako „przypadkowo”, dokonując wielogodzinnych obserwacji holenderskich reguł strukturacji praktyk społecznych, dokonywanych w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej. Choć temat mojej rozprawy nie dotyczył *community art*, zdecydowałam się na rozmowę z organizatorami obserwowanej akcji społecznej, ponieważ moja ciekawość badawcza sięgnęła również i tego obszaru holenderskiego życia społecznego, a ja chciałam się dowiedzieć, czy to, co obserwuję, jest „regułą życia społecznego”. Rozmowy z członkami tej organizacji (zarejestrowane za ich zgodą) mogą stanowić materiał badawczy. Poprzez tę interpretację chciałabym wskazać wspomnianą we wstępie „perspektywę działania społecznego”.

W pewien niedzielny poranek, w trakcie przeprowadzania wspomnianej obserwacji kulturowych reguł życia społecznego w Holandii, moją uwagę zwróciła głośna muzyka i wspólna aktywność wielu osób w różnym wieku polegająca na uśłowianiu nauczania się dość skomplikowanej sekwencji kroków tanecznych. Zdarzenie było o tyle ciekawe, że odbywało się poza chętnie odwiedzanymi przez turystów dzielnicami Amsterdamu, w cichej i spokojnej dzielnicy. Zainteresowana, przyglądałam się temu, jak każdy przechodzień był zapraszany do wspólnej zabawy i wspólnej nauki. Przechodnie się znali, o czym świadczyły między innymi serdeczne powitania i zwracanie się do siebie po imieniu. Pomyślałam więc, że w pewnym sensie tworzą oni jakąś społeczność zamieszkującą tę dzielnicę. W miarę upływu czasu do kroków tanecznych dołączono odgrywanie konkretnych scenek, nad którymi zebrana grupa – wciąż tańcząc – pracowała w podgrupach. Gdy scenki były gotowe, rozpoczęło się „przedstawienie” – wspólnie skonstruowana mapa, jak się później dowiedziałam, praw człowieka, wyrażona tańcem i pantomimą. Całość trwała około 3 godziny, przerwana przez ulewny deszcz (nagle ulewne deszcze nie są w Holandii rzadkością). Ta ulewa sprawiła, że organizatorzy obserwowanego przeze mnie zdarzenia zaprosili mnie do rozmowy, poczęstowali ciepłą herbatą i zgodzili się opowiedzieć o tym, czego właśnie dokonali. Wspólnym głosem trzech osób dowiedziałam się, że:

My jesteśmy takimi... obywatelami świata. Jeździmy sobie tu i tam. Po całej Europie i robimy sztukę z ludźmi. Wszyscy jesteśmy młodzi i to kochamy. I jesteśmy wolni. Jest nas wielu z różnych krajów, ale głównie to my jesteśmy cały czas.

Mamy misję, bo chcemy poprzez sztukę uczyć wszystkich ludzi o prawach człowieka. Najlepsze jest właśnie to, że sztuka jest tak uniwersalna, że nasza misja jest możliwa – niezależnie od wieku i kraju mamy... Możemy pokazywać przez nią, że wszyscy jesteśmy tacy sami i mamy takie same prawa.

Żyjemy tak: robimy sztukę, ale nie tylko to, co widziałas, ale też teatr lalek, malarstwo, performance i inne. Żyjemy w naszych vanach – mamy tam łóżka, kuchnie, wodę bierzemy sobie z różnych miast, od ludzi... jak się dobrze bawią, to dają nam wodę, czasem pieniądze.

Mamy poczucie tego, że robimy coś ważnego: sztuką uczymy o rzeczy najważniejszej: prawach człowieka.

Przytoczone wypowiedzi już w trakcie naszej rozmowy skłoniły mnie do zadania pytania, czy tę relację pomiędzy sztuką i zwracaniem uwagi na jej rolę edukacyjną, artyści ci, absolwenci różnych szkół o profilu artystycznym (ang. *visual arts*), określiliby mianem edukacji obywatelskiej. W odpowiedzi usłyszałam:

Nie wiem dokładnie, co masz na myśli, ale jeśli się dobrze orientuję, to chyba tak, chyba tak można powiedzieć... o ile prawa człowieka są powiązane z – jak to powiedziałaś? Edukacją obywatelską?

Naszym celem są prawa człowieka i sztuka, amatorska. Wzbudzanie świadomości społecznej, integracja tych ludzi. Tu, w Holandii, nie jest z tym tak źle, np. w Hiszpanii ludzie nie chcą się tak włączać w nasze akcje. Nazwij to sobie tak, jak chcesz.

Uprawniona przez moich rozmówców do tego rodzaju interpretacji wyraźnie wskazałam, że obserwowane przeze mnie zdarzenie: *community art* – sztukę tworzoną przez lokalną społeczność, dla niej i wśród niej, zinterpretowałam dokładnie jako element zarówno edukacji kulturalnej, jak i edukacji obywatelskiej. Poznanie i szanowanie przez uczniów/studentów/obywateli praw człowieka jest elementem tej edukacji w holenderskim społeczeństwie²⁰. Świadomość społecznego celu działalności artystycznej prezentowana przez moich rozmówców zaskoczyła mnie i pozwoliła zadać pytanie, o rolę *community art* w edukacji obywatelskiej nie tylko tej systemowo zorganizowanej, lecz także tej „oddolnej”, społecznej. Dużo później zrozumiałam specyfikę tej edukacji i znaczną rolę zaufania społecznego w holenderskim społeczeństwie, które pozwala zbudować system edukacji obywatelskiej i kulturalnej na założeniu aktywnie działającego społeczeństwa obywatelskiego.

Przedstawione zdarzenie, które miałam okazję obserwować, jest – jak się później dowiedziałam – jedną z wielu akcji typowych nie tylko dla organizacji, w której działali moi rozmówcy. Szeroko rozumiane *community art* jest dość mocno zakorzenione w kulturze holenderskiej, o czym już wspomniałam. Chciałabym zaznaczyć, że mam świadomość, iż interpretacja jednego kulturalnego zdarzenia, które można określić jako *community art*, nie zezwala na wyciągnięcie wniosków o charakterze ogólnym. Dlatego też, podjęłam wysiłek poszukiwań zarówno w literaturze, jak i na stronach internetowych. Poszukiwania te doprowadziły mnie do wniosku, iż niemalże w każdej

²⁰ Netherlands Institute for Human Rights, *Strategic plan*. <https://mensenrechten.nl/sites/default/files/2012-11-20%20Strategisch%20plan%20ENG.pdf> [dostęp: 26.11 2014].

dziedzinie sztuki w Holandii inicjuje się *community art*, przy czym najbardziej rozbudowane i najbardziej powszechne jest *community art* w zakresie sztuk wizualnych (ang. *visual arts*).

Community art, edukacja obywatelska i edukacja kulturalna – podsumowanie

Spółeczna rola *community art*, jak starałam się wskazać, może być zatem wielostronna. Na rycinie 1 przedstawiałam sposób interpretacji tej roli w Holandii.

Rycina 1. Społeczna rola *community art*

Zródło: opracowanie własne.

Chciałam w ten sposób podkreślić, że szeroko rozumiana *community art* odgrywa w Holandii (choć zapewne nie tylko w tym kraju) wiele istotnych ról, będąc swoistym łącznikiem wielu typów/rodzajów edukacji, sposobów/rodzajów uczenia się, prowadzenia polityki społecznej i animacji środowisk lokalnych. Ze względu na jej wspomniane już zakorzenienie w świadomości i kulturze społecznej, *community art* jest „uprawnionym partnerem” dla sztuki tworzonej bez udziału lokalnej społeczności. Na rycinie 2 przedstawiam zdjęcie *community art* wykorzystywanej w lokalnej architekturze w ramach projektu finansowanego przez miasto Haga. Czynię to, by zilustrować znaczenie tego rodzaju aktywności artystycznej w lokalnej polityce społecznej. Na stronie internetowej projektu można przeczytać, że poprzez *community art* władze miejskie chciały „celebrować” zróżnicowanie kulturowe mieszkańców miasta. Dodam, że takich zdjęć można by opublikować wiele, ale nie jest to moim celem. Wyboru tego akurat projektu dokonałam ze względu na tematykę poruszaną w artykule, związaną

Rycina 2. „Sofa społeczna” – projekt w mieście Haga

Zródło: <http://mosaicartsource.wordpress.com/2008/09/26/social-sofa-mosaic-community-art-den-haag-city-of-mosaic-den-haag-netherlands/> [dostęp: 18.10.2014].

z edukacją wspólnotową/obywatelską, która z założenia wiąże się również z lokalną (i globalną) polityką.

Podsumowując zaś swoje rozważania o *community art* jako edukacji wspólnotowej/obywatelskiej i kulturalnej, posłużę się argumentami Amerykańskiego Wydziału Edukacji, który wskazuje, iż współpraca w zakresie *community art* pozwala na:

- podniesienie jakości edukacji kulturalnej w szkołach,
- podniesienie jakości uczenia się przez uczestników *community art*,
- podniesienie jakości wyników/efektów uczenia się przez młodzież,
- rozwój bardziej efektywnych programów szkolnych,
- włączenie rodziców i rodzin w proces uczenia się,
- rozwój społeczny i osobisty osób uczestniczących w *community art* – lokalnych liderów, artystów, członków społeczności,
- spełnienie potrzeb osób o specjalnych wymaganiach edukacyjnych,
- rozszerzenie znaczenia instytucji edukacyjnych w lokalnych społecznościach,
- rozwijanie lokalnych strategii politycznych²¹.

²¹ U.S. Department of Education, *Improving learning in schools with arts partners in the community*, <http://www.artsdel.org/ArtsEducation/LearningPartnerships.pdf> [dostęp: 10.12.2014].

Jak widać, autorzy cytowanego raportu zwrócili uwagę nie tylko na wielość perspektyw, z jakich można analizować *community art*, ale także na mnogość korzyści społecznych, jakie mogą się pojawiać w wyniku inicjowania tego rodzaju aktywności społecznej. O *community art* jako edukacji wspólnotowej możemy mówić nie tylko w przypadku edukacji formalnej, lecz także – a może przede wszystkim – w przypadku uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, przy czym jest to uczenie się, w którym uczestniczy wiele podmiotów. Już sama ich integracja w działania spełnia kryteria edukacji wspólnotowej/obywatelskiej i kulturalnej. Warto się jednak ponownie odnieść do znaczenia kultury w organizacji edukacji obywatelskiej i kulturalnej w sposób oparty na silnych więziach społecznych. Wymagają one bowiem istnienia społeczeństwa obywatelskiego, w którym odpowiedzialność za lokalną społeczność gotowi są ponieść wszyscy jej członkowie. Holenderska „kultura konsensusu”, mimo że wciąż ulega przekształceniom wynikającym na przykład ze zmian społecznych powodowanych między innymi prowadzeniem neoliberalnej polityki społecznej, zdecydowanie sprzyja rozwojowi *community art* rozumianej jako element zarówno edukacji kulturalnej, jak i obywatelskiej.

Nie można jednak zapomnieć, że tak zorganizowana edukacja obywatelska i kulturalna nie daje gwarancji osiągnięcia zamierzonych efektów. Zakłada się w niej wysoki potencjał i kapitał społeczno-kulturowy lokalnych społeczności. Biorąc pod uwagę, że kapitał ten może być odmienny w różnych grupach społecznych, wciąż otwarte pozostaje pytanie, czy można w większości na nim opierać formalną edukację. Badacze holenderscy są świadomi tego problemu, dlatego zarówno edukacja obywatelska, jak i kulturalna w tym kraju podlega nieustannej krytyce, a debaty na ich temat wciąż trwają²².

COMMUNITY ART JAKO ELEMENT EDUKACJI OBYWATELSKIEJ I KULTURALNEJ W HOLANDII

STRESZCZENIE: W artykule autorka przedstawia *community art* jako przykład praktyki, którą można postrzegać jako element edukacji obywatelskiej i kulturalnej. Podkreślając pragmatyczne i zorientowane na praktykę metody uczenia się i nauczania w Holandii, autorka krótko przedstawia formalne założenia obu typów/rodzajów edukacji. Następnie przedstawia i analizuje praktykę *community art*. Opis jest oparty na etnograficznym badaniu dokonanym w jednym z miast holenderskich. Badanie dotyczyło teatru ulicznego i pantomimy. W swoich analizach autorka podkreśla potencjał *community art* do podnoszenia świadomości obywatelskiej i kulturalnej jej uczestników. Celem artykułu jest także ukazanie, że *community art* odgrywa w Holandii nie tylko rolę edukacyjną, lecz także polityczną, będąc postrzegana jako pełnoprawny partner sztuki profesjonalnej.

SŁOWA KLUCZOWE: *community art*, edukacja obywatelska, edukacja kulturalna, potencjał.

²² F. Haanstra, *op. cit.*

COMMUNITY ART AS AN ELEMENT OF CIVIC AND CULTURAL EDUCATION IN THE NETHERLANDS

SUMMARY: In this paper the author presents the community art as an example of practices that can be perceived as the element of both cultural as well as civic education. While stressing the pragmatic approaches and practice-oriented methods of teaching and learning in the Netherlands, the author presents shortly the formal premises of both types of education. Then the practice of community art has been described and analysed. The description is based on ethnographic study conducted in one of the Dutch cities. This piece of research is pertained to the street theatre and pantomimic visual art. In her analyses, the author highlights the potential of community art to rising both the civic and cultural awareness of community art participants. The paper also aims to show that community art fulfills not only the educational but also political role in the Netherlands being perceived as rightful partner of professional arts.

KEYWORDS: community art, civic education, cultural education, potential.